

УДК 343.35:35.08

І. О. Русанова,
канд. юрид. наук, доцент
Національний університет
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»,
м. Харків

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ

Стаття присвячена актуальним питанням впровадження в Україні кримінальної юстиції щодо неповнолітніх. Аналізуються історичні, соціальні, правові й організаційні передумови розвитку системи органів, що розглядають справи про правопорушення, вчинені підлітками. Наводяться новели кримінально-процесуального законодавства щодо процедури розгляду справ по обвинуваченню неповнолітніх у вчиненні злочину.

Ключові слова: кримінальне правосуддя щодо неповнолітніх; відновне правосуддя; суддя, уповноважений здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх.

Останнім часом проблема впровадження елементів ювенальної юстиції в українському судочинстві набула значної актуальності. Наявність різних позицій і підходів щодо спеціалізованого правосуддя для неповнолітніх призвела до того, що сьогодні основне питання в даній сфері полягає не в тому, чи бути в Україні «дитячий» юстиції, а в тому, якій їй бути. Створенню органів ювенальної юстиції приділяється увага в науковій літературі як країн СНД, так і України [Див.: 3; 4; 7; 16–18]. Окремі аспекти проблеми створення таких органів в Україні розглянуті в даній статті.

У світовій юридичній доктрині під поняттям «ювенальна юстиція» розуміють систему судових і правоохоронних органів, спеціалізованих державних органів, установ і громадських органі-

зацій, які здійснюють захист прав неповнолітніх, розглядають і вирішують справи про їх правопорушення, здійснюють подальшу реінтеграцію правопорушників у суспільство. Метою системи органів ювенальної юстиції є підвищення ефективності правового захисту підлітків і відповідальності держави й суспільства за умови їх зростання й розвитку, зменшення рівня дитячої злочинності й бездоглядності, реінтеграція неповнолітніх правопорушників у суспільство [Див.: 1, с. 4; 3, с. 35; 4, с. 15-17].

Ювенальна юстиція зародилася понад століття тому. Перший суд по справах неповнолітніх створено 2 липня 1899 р. в Чикаго (США) відповідно до Закону штату Іллінойс. Успіхи першого «дитячого» суду сприяли тому, що протягом наступних 20-

ти років аналогічні суди з'явилися в інших штатах США, в країнах Європи, Азії, Африки, Латинської Америки, Австралії й Новій Зеландії. На це вплинула висока їх ефективність у протидії дитячій злочинності порівняно із судами загальної юрисдикції. Функціонування судів та інших установ ювенальної юстиції ґрунтується на ідеї гуманізації репресивних заходів держави, які застосовуються до неповнолітніх правопорушників, коли основною метою є не покарання, а перевиховання [Див.: 4, с. 26-31; 16, с. 176-187].

Французи вважають, що у них не так багато дітей-правопорушників, щоб тримати їх у в'язниці. Тому у Франції функціонує тільки одна дитяча виправна колонія закритого типу, розрахована на 500 місць. До більшості юних правопорушників у цій країні застосовують інші методи покарання, відмінні від кримінального переслідування, що діє в Україні. Адже головне – достукатися до дитини, яка завинила, щоб вона усвідомила свою провину й не повторювала вчиненого. Досягнення ж такого результату можливе, якщо підлітком, який має проблеми із законом, опікуються спеціальні працівники соціальних служб, психологи і шкільні педагоги [17, с. 14].

У багатьох країнах Європи тривалий час застосовується новий підхід до реагування на

злочини, вчинені неповнолітніми, у вигляді так званого *відновлювального правосуддя*, коли судом дається правопорушникові шанс на договірних засадах відшкодувати фізичні, матеріальні й емоційні збитки потерпілому й у такий спосіб взяти на себе відповідальність за вчинене, що дуже актуально для підлітків. Сприйняття своїх вчинків як відхилення від норми, можливість самому виправити те, що сталося, щиросердечне бажання ніколи не повторювати подібного – головний урок, який має винести підліток після застосування правосуддя до нього міри покарання. Як наслідок – дійове каяття, усвідомлення своєї вини й розуміння серйозності завданого збитку потерпілому з наступним його відшкодуванням. Процедура примирення чітко приписані у процесуальному законодавстві, не тягнуть наслідків судимості для неповнолітнього правопорушника і становлять дійову альтернативу репресивним заходам кримінальної юстиції [Див.: 3, с. 24; 7, с. 36; 18, с. 18-20].

Не менш цікавим інститутом ювенальної юстиції є *служба пробації*, яка діє у США й у країнах ЄС і становить собою своєрідний аналог державного органу виконання покарання з більш широкими повноваженнями. Її відмінністю є те, що спеціалісти цієї служби починають працюва-

ти з дитиною з моменту вчинення нею правопорушення, супроводжують її під час провадження по справі, винесення рішення по ній, а також на стадіях виконання покарання й подальшої реінтеграції дитини в суспільство. Служба пробації виконує важливу роль у доборі запобіжного заходу й міри покарання для неповнолітнього правопорушника, бере участь у його примиренні з потерпілим і здійснює подальший моніторинг життєвих, сімейних і побутових умов, у яких той перебуває. Практика діяльності цих служб у країнах ЄС свідчить про її високу ефективність у напрямку зменшення рівня рецидивної злочинності й реінтеграції підлітка в суспільство [7, с. 15].

У розвинених країнах світу діє система органів ювенальної юстиції. Відповідно до існуючих організаційних моделей розгляд справ неповнолітніх правопорушників здійснюється: (1) спеціалізованими ювенальним підрозділами (колегіями, палатами) загальних судів; (2) спеціально утвореною системою судових установ, яка є частиною судової системи. При цьому назва суду, як і його компетенція, різняться: від розгляду виключно справ про правопорушення і злочини неповнолітніх до вирішення широкого кола цивільних і кримінальних справ, якщо учасником праводносин є неповнолітній, а та-

кож справ дітей, що впливають із шлюбних відносин; (3) несудовими органами зі спеціальною компетенцією (приміром, виконавчої влади). Особливістю систем ювенальної юстиції зарубіжних держав є широке залучення до вирішення відповідної категорії справ громадських і суспільних організацій. До того ж на всіх стадіях провадження по справах неповнолітніх до участі залучаються психологи, педагоги, працівники соціальних служб, що робить ці процедури менш офіційними для дитини [4, с. 56-58; 16, с. 124-129].

У СРСР функції ювенальної юстиції фактично були покладені на несудові адміністративні органи – комісії у справах неповнолітніх (далі – КСН), вперше утворені в 1961 р. Вони наділялися широкими повноваженнями з розгляду справ неповнолітніх, застосовували до них заходи виховного впливу, направляли їх до виховних установ, вирішували загальні питання захисту їх прав [9]. Пізніше всі справи про адміністративні правопорушення підлітків були передані до компетенції суду [18, с. 4].

У березні 1996 р. спільним наказом Голови Верховного Суду України й Міністра освіти України за № 113/113814 було затверджено «Положення про судових вихователів», згідно з яким основними завдання-

ми судового вихователя були: (1) участь у виконанні судових рішень по справах неповнолітніх; (2) усунення причин та умов, які сприяли вчиненню протиправних дій, профілактика правопорушень; (3) виховання належної правової культури неповнолітніх, які вчинили правопорушення, шляхом формування свідомого їх ставлення до закону; (4) надання батькам (усиновителям) або опікунам (піклувальникам) допомоги у вихованні їх неповнолітніх дітей. Цей інститут створено при судах для вжиття комплексу заходів по виконанню судових рішень щодо підлітків, їх батьків (усиновителів) чи опікунів (піклувальників). Судовими вихователями могли бути особи з вищою юридичною, педагогічною або психологічною освітою й досвідом роботи з неповнолітніми. Вони мали працювати при кожному місцевому суді. На жаль, зміст названого Положення не було втілено на практиці [14].

На початку XXI ст. у низці місцевих загальних судів України (в тому числі Харківської й Київської областей) функціонували проекти модельних ювенальних судів, які фінансувалися переважно міжнародними неурядовими організаціями і були спрямовані на впровадження практики примирення неповнолітніх правопорушників

з потерпілими і застосування до них заходів перевиховання й мір покарання, не пов'язаних із позбавленням волі [17, с. 34, 67].

Потреба у створенні системи кримінальної юстиції зумовлена й тим, що деякі положення чинного законодавства та правозастосовної практики України не повною мірою узгоджуються з міжнародними договорами щодо захисту прав дитини, зокрема, з Мінімальними стандартними правилами ООН щодо здійснення правосуддя у справах неповнолітніх 1985 р. («Пекінські правила») й Конвенцією ООН з прав дитини 1989 р. [5, с. 75-128].

Офіційна статистика свідчить про стабільно високий рівень дитячої злочинності. За даними судової статистики у 2011 р. неповнолітніми (або за їх участю) вчинено 17,8 тис. злочинів (що на 2,9 % більше, ніж у 2010 р.), з яких 8,7 тис. – тяжкі й особливо тяжкі. Питома вага таких злочинів за розслідуваними справами становила 8 %. До 1516 неповнолітніх було застосовано запобіжний захід у вигляді взяття під варту. Значна чисельність дітей кожного року стає жертвами злочинів (у 2011 р. – 14469). Питома вага справ за участю підлітків, які розглядали суди протягом 2006–2010 років, коливалася в межах 14,6–20 % [6].

Перша Концепція створення й розвитку системи ювенальної юстиції в Україні, розроблена під егідою Верховного Суду України у 2005 р., не отримала офіційного схвалення. У 2010 р. в Міністерстві юстиції України створено кілька робочих груп з розроблення програмного документа в цій сфері, діяльність яких теж не мала кінцевого результату [1, с. 5-8].

Указом Президента України від 24 травня 2011 р. за № 597/2011 схвалено Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх, яка визначила основні напрямки розвитку ювенальної юстиції. Їх реалізація має посилити відповідальність сім'ї, суспільства й держави за процес виховання і становлення дітей, забезпечити додержання прав і свобод підлітків, які потрапили в конфлікт із законом, шляхом підвищення рівня їх правового й соціального захисту, зменшити рівень злочинності неповнолітніх [11].

Уже декілька років триває процес втілення в життя спеціалізації суддів з розгляду відповідних категорій справ, суб'єктами по яких виступають неповнолітні. Правові підстави для таких заходів передбачені низкою нормативних актів, якот: Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей»

№ 20/95-ВР від 24 січня 1995 р. (ч. 2 ст. 6) [12], постанова Пленуму ВСУ від 16 квітня 2004 р., № 5 «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх» (п. 23) [13, с. 4-8], лист Верховного Суду України від 1 грудня 2003 р. «Про запровадження спеціалізації суддів по розгляду справ щодо злочинів, учинених неповнолітніми» [10]. В останньому документі головам місцевих та апеляційних судів рекомендувалося видати накази, якими закріпити суддів із числа найбільш кваліфікованих по розгляду кримінальних справ про злочини неповнолітніх. Поступово це було зроблено як в апеляційних, так і в місцевих судах. Практика показала, що діяльність таких судових складів є дуже ефективною.

Новий КПК України (2012 р.) узаконив указану практику, ввівши посаду *судді, уповноваженого здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх*, який вирішуватиме питання про притягнення неповнолітньої особи до кримінальної відповідальності або звільнення її від неї, про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, їх продовження, зміну чи припинення, а також про кримінальне провадження в апеляційному чи касаційному порядку щодо пере-

гляду прийнятих судових рішень (ч. 10 ст. 32 КПК) [2]. Спеціалізація суддів з розгляду справ неповнолітніх згідно з ч. 3 ст. 18 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» існуватиме в загальних судах першої й апеляційної інстанції [8].

Судді (суддя), уповноважені здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, обираються із числа суддів відповідного суду зборами суддів останнього за пропозицією його голови, будь-якого члена цього суду, якщо пропозиція голови не була підтримана, на строк не більше 3-х років і можуть бути переобрані повторно. Чисельність суддів, уповноважених відправляти правосуддя стосовно неповнолітніх, визначається окремо для кожного суду його зборами. Уповноваженим здійснювати таке провадження, може бути обраний суддя зі стажем роботи не менше 10-ти років, з досвідом відправлення правосуддя й високими морально-діловими і професійними якостями. За браком у суді суддів з необхідним стажем роботи таким суддею може бути обраний той із числа суддів, який має найбільший стаж роботи на цій посаді. Судді, уповноважені здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, не звільняються від виконання

обов'язків судді відповідної інстанції, проте виконання ними таких повноважень ураховується при розподілі судових справ і має пріоритетне значення [8].

Для забезпечення реалізації цих положень Президент України 5 липня 2012 р. дав доручення Міністру юстиції України й керівництву Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вжити невідкладних заходів до збільшення чисельності суддів у місцевих загальних судах у зв'язку з необхідністю забезпечення виконання функцій слідчого судді [15].

Варто відзначити, що введення інституту судді з розгляду справ неповнолітніх вимагатиме внесення змін до Положення про автоматизовану систему документообігу суду (2010 р.) й відповідного програмного забезпечення, оскільки відбудеться перерозподіл навантаження на суддів. Це має бути обов'язково враховано при розподілі справ між ними. Незрозумілими на сьогодні залишаються критерії визначення обсягу справ, які вирішуватимуть ці судді. Чи зможуть вони розглядати інші категорії спорів? Чи буде достатнім для робочого навантаження обсяг питань, віднесених до їх повноважень КПК України 2012 р.? Ці питання будуть вирішуватися в робочому порядку.

Відповідно до ч. 10 ст. 31 нового КПК України кримінальне провадження по розгляду обвинувального акта стосовно неповнолітньої особи, клопотань про звільнення її від кримінальної відповідальності, застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, їх продовження, зміну чи припинення, а також кримінальне провадження в апеляційному чи касаційному порядку щодо перегляду прийнятих із зазначених питань судових рішень здійснюються суддею, уповноваженим згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» на здійснення кримінального провадження стосовно неповнолітніх. Якщо останнє здійснюється судом колегіально, головуєчим під час судового розгляду може бути лише суддя, уповноважений на здійснення кримінального провадження стосовно неповнолітніх.

Розділ VI нового КПК України містить окрему гл. 38, що регламентує особливості кримінального провадження у справах неповнолітніх [2]. Підвищений рівень юридичної охорони прав таких осіб полягає в нижченаведених положеннях:

1. У подвійному представництві інтересів неповнолітнього в суді, а саме: (а) його законними представниками, можуть бути батьки (усиновлювачі), опікуни

або піклувальники, які користуються процесуальними правами особи, яку вони представляють, а також захисник (адвокат) (статті 44, 448 КПК); (б) участь у кримінальному провадженні цих представників неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого є обов'язковою; (в) вони перебувають у залі судового засідання протягом усього судового провадження, а в разі необхідності можуть бути допитані як свідки (ч. 3 ст. 188).

2. У визначенні додаткових питань, що входять до предмета доказування у кримінальній справі щодо неповнолітнього. Згідно зі ст. 485 КПК це: а) повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього: його вік (число, місяць, рік народження), стан здоров'я й рівень розвитку, інші соціально-психологічні риси, які необхідно враховувати при індивідуалізації відповідальності чи обранні заходу виховного характеру. За наявності даних про його розумову відсталість, не пов'язану із психічною хворобою, повинно бути з'ясовано, чи міг цей правопорушник повністю усвідомлювати значення своїх дій і в якій мірі міг керувати ними; б) ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння; в) умови життя й виховання підлітка, які включають: (а) склад його сім'ї, обстановку в ній, взаємини між дорослими членами сім'ї, між

дорослими й дітьми, ставлення батьків до виховання підлітка, форми контролю за його поведінкою, морально-побутові умови в сім'ї; (б) обстановку в школі чи іншому навчальному закладі або на виробництві, де навчається або працює неповнолітній, його ставлення до навчання чи роботи, взаємовідносини з вихователями, учителями, однолітками, характер та ефективність виховних заходів, раніше застосовуваних до нього; (в) зв'язки й поведінку неповнолітнього поза домом, навчальним закладом чи роботою; г) наявність дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення.

Важливою кримінально-процесуальною гарантією забезпечення прав неповнолітнього є комплексна психолого-психіатрична експертиза, що призначається при необхідності вирішити питання про наявність у такого підозрюваного чи обвинуваченого психічного захворювання або затримки психічного розвитку та його здатності повністю або частково усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними в конкретній ситуації. Для з'ясування рівня розвитку особи неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого, інших його соціально-психологічних рис, які потрібно враховувати при призначенні покарання й обранні за-

ходу виховного характеру, може бути призначена психологічна експертиза (ст. 486 КПК);

3. У суспільному контролі за розглядом справ неповнолітніх. Згідно зі ст. 496 КПК про час і місце судового розгляду за участю неповнолітнього обвинуваченого суд повідомляє відповідну службу у справах дітей і кримінальну міліцію у справах дітей. Суд вправі також викликати в судове засідання представників цих установ, які мають право заявляти клопотання, ставити запитання неповнолітньому, його законному представникові, потерпілому, свідкам, експертові і спеціалісту, висловлювати думку з приводу найбільш доцільних заходів щодо обвинуваченого з метою перевиховання підлітка. Зміст даної норми полягає в тому, що саме на соціальні служби та кримінальну міліцію у справах дітей і покладається обов'язок профілактики правопорушень серед них, контроль за поведінкою осіб, схильних до вчинення протиправних дій, і ресоціалізація осіб, які були засуджені за вчинення правопорушення і відбували визначене судом покарання.

4. У специфічних правилах допиту неповнолітнього. За ст. 490 КПК допит неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого відбувається згідно з, передбаченими цим Кодексом правилами, у присутності захис-

ника. Закон установлює необхідність участі при цьому спеціалістів, які можуть мінімізувати негативний вплив кримінального провадження на дитячу психіку і сприяти отриманню об'єктивних показань підлітка з урахуванням особливостей його вікового розвитку. Відповідно до ст. 491 КПК, якщо неповнолітній не досяг 16-тирічного віку або якщо його визнано розумово відсталим, на його допиті за рішенням слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду або за клопотанням захисника забезпечується участь законного представника підлітка, педагога або психолога, а в разі необхідності – лікаря.

5. В особливостях застосування до неповнолітніх запобіжних заходів. За ч. 2 ст. 492 КПК затримання і тримання під вартою можуть застосовуватися до неповнолітнього, лише якщо він підозрюється або обвинувачується у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину й за умови, що використання іншого запобіжного заходу не забезпечить запобігання ризикам, зазначеним у Кодексі. Про затримання і взяття під варту підлітка негайно сповіщаються його батьки чи особи, які їх заміняють. До неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених крім загальних запобіжних заходів, передбачених ст. 176 КПК, може застосовуватися передан-

ня їх під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, – передання їх під нагляд адміністрації цієї установи. Цей запобіжний захід означає взяття на себе будь-ким із зазначених осіб або представником адміністрації дитячої установи письмового зобов'язання забезпечити прибуття неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого до слідчого, прокурора, слідчого судді або суду, а також його належну поведінку. Питання про передання підлітка під нагляд розглядається за клопотанням або прокурора, або сторони захисту під час обрання запобіжного заходу.

6. Можливість застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру замість покарання. Якщо в процесі досудового розслідування прокурор дійде висновку про можливість виправлення неповнолітнього, який обвинувачується у вчиненні кримінального проступку вперше або злочину невеликої тяжкості чи необережного злочину середньої тяжкості, без застосування кримінального покарання, він складає клопотання про використання до такого обвинуваченого примусових заходів виховного характеру й надсилає його до суду. Таке клопотання може бути складено й надіслано до суду за умови, що неповноліт-

ній обвинувачений і його законний представник проти цього не заперечують. Суд же може ухвалити рішення про застосування до неповнолітнього обвинуваченого примусових заходів виховного характеру, передбачених ст. 105 Кримінального кодексу України (ст. 497 КПК 2012 р.). Наслідком такого рішення є звільнення неповнолітнього від покарання й відсутність судимості, що матиме суттєве значення для визначення подальшої долі підлітка.

7. Варто зупинитися й на такому аспекті особливостей розгляду справ неповнолітніх, як *спеціалізація осіб, які ведуть кримінальне провадження по цій категорії справ*. Так, кримінальне провадження щодо неповнолітнього, в тому числі, якщо воно здійснюється щодо декількох осіб, хоча б одна з яких є неповнолітньою, здійснюється слідчим, який спеціально уповноважений керівником органу досудового розслідування на виконання останнього щодо неповнолітніх. У процесі такого кримінального провадження, зокрема, при вирішенні питання про застосування до правопорушника-підлітка примусових заходів виховного характеру, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд і всі інші особи, які беруть у ньому участь, зобов'язані: (а) здійснювати процесуальні дії в порядку, який найменше порушує звичний уклад життя не-

повнолітнього й відповідає його віковим і психологічним особливостям; (б) роз'яснювати суть цих дій і рішень та їх значення; (в) вислуховувати його аргументи при прийнятті процесуальних рішень; (г) вживати всіх інших заходів, спрямованих на уникнення негативного впливу на неповнолітнього (ст. 484 КПК).

У ст. 494 КПК передбачено можливість виділення в окреме провадження кримінальне правопорушення, вчинене неповнолітнім, якщо він підозрюється в цьому разом з повнолітнім правопорушником, тобто таку справу розслідуватимуть спеціалізовані слідчі, що сприятиме забезпеченню прав підлітків на досудовому розслідуванні.

З урахуванням викладеного, слід резюмувати, що ювенальна юстиція в Україні пройшла тривалий розвиток (від радянських комісій у справах неповнолітніх до системи органів, що спеціалізується на розгляді й вирішенні справ дітей). Новації кримінально-процесуального законодавства спрямовані на створення умов для ефективного функціонування як репресивного елемента ювенального правосуддя, так і його соціального блоку, призначення якого – виховання підлітків та успішна реінтеграція в суспільство неповнолітніх осіб, схильних до вчинення правопорушень.

- Список літератури:** 1. Концепція створення й розвитку ювенальної юстиції в Україні: схвал. резолюцією Всеукр. наук.-практ. конф. 12.04.2005 р. // Відом. Верхов. Суду України. – 2005. – № 5(57). – С. 5–8. 2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р., № 4651-VI // *Голос України*. – 2012. – № 90-91. 3. Кримінологічні проблеми попередження злочинності неповнолітніх у великому місті: досвід конкретно-соціологічного дослідження: моногр. / за заг. ред. В. В. Голіни й В. П. Ємельянова. – Х.: Право, 2006. – 292 с. 4. Мельникова Э. Б. Ювенальная юстиция: проблемы уголовного права, уголовного процесса и криминологии: учеб. пособ. / Э. Б. Мельникова. – М.: Дело, 2000. – 272 с. 5. Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила) // Провадження у справах про злочини неповнолітніх як диференціація кримінально-процесуальної форми: навч. посіб. / за ред. Г. М. Омеляненко – К.: Атіка, 2002. — С. 75–102. 6. Огляд стану здійснення правосуддя за 2011 рік // Офіц. веб-портал судової влади України [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://court.gov.ua/sudova_statystyka/oglyad/. – Заголовок з екрана. 7. Омеляненко Г. М. Провадження у справах про злочини неповнолітніх як диференціація кримінально-процесуальної форми: навч. посіб. / Г. М. Омеляненко. – К.: Атіка, 2002. – 128 с. 8. Положення про судових вихователів: затв. спільним наказом Голови Верхов. Суду України й Міністра освіти України від 14.03.1996 р., № 113/1138 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1034.54.0>. – Заголовок з екрана. 9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України: Закон України від 13.04.2012 р., № 4652-VI // Офіц. вісн. України. – 2012. – № 37. – Ст. 1371. 10. Про запровадження спеціалізації суддів по розгляду справ щодо злочинів, учинених неповнолітніми: лист Верховного Суду України від 01.12.2003 р. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/84886101C22576E80031C0F1?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=D3F60C3B84886101C22576E80031C0F1&Count=500&>. – Заголовок з екрана. 11. Про затвердження Положення про комісії в справах неповнолітніх Української РСР: указ Президії Верховної Ради УРСР від 30.12.1961 р. // Відом. Верхов. Ради УРСР.– 1962.– № 3. – Ст. 51. 12. Про Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні: указ Президента України від 24.05.2011 р., № 597/2011 // Офіц. вісн. України. – 2011.– № 41. – Ст. 1663 13. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України № 20/95-ВР від 24.01.1995 р. // Відом. Верх. Ради України. – 1995.–№ 6. – Ст. 35. 14. Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх: пост. Пленуму ВСУ від 16.04.2004 р., № 5 // Вісник ВСУ. – 2004. – № 5. – С. 4-8. 15. Щодо невідкладних заходів, пов'язаних із прийняттям Кримінального процесуального кодексу: доручення Президента України від 05.07.2012 р. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/14895.html>. – Заголовок з екрана. 16. Ювенальна юстиція в Україні: коментар та аналіз діючого законодавства. Конвенція про права дитини (з постатейними матеріалами): словник-довідник з ювенальної юстиції: наук.-практ. посіб. / за заг. ред. В. С. Зеленецького, Н. В. Сибільової. – Серія «Юридичний радник». – Х.: Страйд, 2006. – 784 с. 17. Ювенальна юстиція: практика судочинства, форми взаємодії держави та громадськості в реагуванні на правопорушення неповнолітніх: матер. семінару / упоряд.: Ф. В. Гриценко, Г. Б. Овчарова, Т. П. Печерських. –Х.: ЦСССДМ та ССН Харк. обл., 2004. – 79 с. 18. Ювенальна юстиція України: проблеми створення, законодавча база, коментарі, судова практика: моногр.; за заг. ред. В. Д. Бринцева. – Харків: Право, 2004. – 608 с.

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ЮВЕНАЛЬНОЙ ЮСТИЦИИ Русанова І. О.

Статья посвящена актуальным вопросам внедрения в Украине уголовной юстиции по делам несовершеннолетних. Анализируются исторические, социальные, правовые и организационные предпосылки развития системы органов, рассматривающих дела о правонарушениях, совершенных подростками. Приводятся новеллы уголовно-процессуального законодательства, касающиеся процедуры рассмотрения дел по обвинению несовершеннолетних в совершении преступления.

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

Ключевые слова: ювенальна юстиція; восстановительное правосудие; судья, уполномоченный осуществлять уголовное правосудие по делам несовершеннолетних.

PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF JUVENILE JUSTICE Rusanova I. O.

The author analyses the problem of development of juvenile justice in Ukraine. Historical, social, legal and organizational aspects of juvenile justice system are presented. New rules of juvenile criminal procedure are reviewed.

Key words: juvenile justice, retroactive justice, juvenile judge.

Надійшла до редакції 20.09.2012 р.

УДК 347.962(477)

О. М. Овчаренко,
канд. юрид. наук
Національний університет
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»,
м. Харків

НАЛЕЖНЕ ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДДІВ ЯК ГАРАНТІЯ ЇХ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

У статті досліджуються сутність і змістовне наповнення фінансово-правових гарантій незалежності суддів і пропонуються шляхи їх удосконалення.

Ключові слова: суддя, незалежність суддів, суддівська винагорода, щомісячне довічне грошове утримання судді.

Із прийняттям Верховною Радою 7 липня 2010 р. Закону України «Про судоустрій і статус суддів» розпочався черговий етап судової реформи в державі. Основною метою змін судоустрою визначено зміцнення однієї з базових цінностей демократичного суспільства – незалежності суддів [11; 2011. – № 59. – Ст. 2349]. Цей принцип закріплено в ст. 129 Конститу-

ції України [2; 1996. – № 30. – Ст. 141], у чинному процесуальному й судоустрійному законодавстві. На жаль, практичний стан дотримання проголошеного принципу незалежності суддів на сьогодні є незадовільним: фіксуються численні випадки тиску на суд, прояви неповаги до нього, недофінансування судових установ та ін. У вітчизняній науковій правовій літературі